

XITOY VA O'ZBEK XALQ ERTAKLARIDAGI MAVZULAR VA ULARNING MA'NOLARI

Atamuradova Mavzuna Usmonovna
atamuradova0011@gmail.com
Samarqand davlat chet tillar instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xitoy va o'zbek xalq ertaklarining mavzu-motiv tizimi, ularda ifodalangan axloqiy-ma'naviy qadriyatlar hamda ikki xalq folkloridagi o'xshash va farqli jihatlar qiyosiy-tipologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Ertak xalq og'zaki ijodining qadimiy janrlaridan biri sifatida xalqning tarixiy xotirasi, dunyoqarashi, axloqiy mezonlari, orzu-intilishlari va estetik qarashlarini o'zida mujassamlashtiradi. Tadqiqot davomida ezgulik va yovuzlik, adolat va nohaqlik, mehnat va farovonlik, oila va farzandlik burchi, do'stlik va sadoqat, jasorat, donishmandlik hamda sinov motivlarining badiiy talqini o'rganiladi. Xitoy xalq ertaklarida oilaviy burch, axloqiy tartib, sabr-toqat, mukofot va jazo munosabatlari muhim o'rin egallashi, o'zbek xalq ertaklarida esa mehnatsevarlik, mardlik, topqirlik, adolat, mehmondo'stlik va ijtimoiy tenglik kabi g'oyalar faol ifodalanishi ko'rsatiladi. Shu bilan birga, mazkur mavzularning har ikki folklor tizimida umuminsoniy mazmunga ega ekani asoslanadi. Maqolada ertaklarning nafaqat badiiy-estetik, balki tarbiyaviy va ma'naviy ahamiyati ham yoritiladi.

Kalit so'zlar: folklor, ertak, Xitoy folklori, o'zbek folklori, qiyosiy tahlil, mavzu, motiv, obraz, ezgulik, yovuzlik, adolat, mehnat, axloqiy qadriyatlar

THEMES AND THEIR MEANINGS IN CHINESE AND UZBEK FOLK TALES

Atamuradova Mavzuna Usmonovna
atamuradova0011@gmail.com
Samarkand State Institute of Foreign Languages

Abstract: This article provides a comparative and typological analysis of the themes, motifs, moral values, and artistic meanings found in Chinese and Uzbek folk fairy tales. As one of the oldest genres of oral folklore, the fairy tale reflects the historical memory, worldview, ethical principles, aspirations, and aesthetic perceptions of a particular people. The study examines such major themes as the struggle between good and evil, justice and injustice, labor and prosperity, family and filial duty, friendship and loyalty, courage, wisdom, and trials. Chinese fairy tales frequently emphasize family duty, moral order, patience, and the relationship between reward and

punishment, while Uzbek fairy tales prominently represent such values as diligence, bravery, ingenuity, justice, hospitality, and social fairness. At the same time, these themes possess universal human significance in both folklore traditions. The article also discusses the educational, moral, and aesthetic functions of fairy tales and demonstrates how universal values acquire distinctive meanings within different cultural contexts.

Keywords: folklore, fairy tale, Chinese folklore, Uzbek folklore, comparative analysis, theme, motif, character, good and evil, justice, labor, moral values

Xalq og‘zaki ijodi muayyan xalqning tarixiy va ma’naviy tajribasini avloddan avlodga yetkazuvchi muhim madaniy hodisalardan biridir. Folklor asarlarida xalqning hayot tarzi, dunyoqarashi, axloqiy mezonlari, tabiat va jamiyat haqidagi tasavvurlari, ezgulik va yovuzlik to‘g‘risidagi qarashlari badiiy shaklda o‘z ifodasini topadi. Shu jihatdan xalq ertaklari alohida ahamiyatga ega.

Ertak xalq og‘zaki ijodining epik janrlaridan biri bo‘lib, unda real hayot voqealari fantastik, sehrli va ramziy hodisalar bilan uyg‘unlashadi. Ertak qahramoni turli sinovlarga duch keladi, yovuz kuchlarga qarshi kurashadi, yordamchilarga ega bo‘ladi va yakunda o‘z maqsadiga erishadi. Bunday syujet nafaqat qiziqarli voqealar tizimini, balki muayyan axloqiy xulosani ham shakllantiradi.

O‘zbek xalq ertaklari xalqning asrlar davomida shakllangan ma’naviy tajribasini o‘zida mujassamlashtirgan. Ularda mehnatsevarlik, mardlik, topqirlik, adolat, sadoqat, do‘stlik va insonparvarlik kabi qadriyatlar yetakchi o‘rin egallaydi. Xitoy xalq ertaklari ham o‘zining boy mavzu va motivlar tizimiga ega bo‘lib, ularda oilaviy burch, otanaga hurmat, sabr, axloqiy mas’uliyat, mukofot va jazo kabi tushunchalar keng yoritiladi.

Xitoy va o‘zbek folklorini qiyosiy o‘rganish ikki xalq madaniyatining o‘ziga xos jihatlarini aniqlash bilan birga, ularning ma’naviy dunyosidagi mushtarakliklarni ham ko‘rsatishga xizmat qiladi. Ayniqsa, ertaklarda uchraydigan umumiy syujetlar, motivlar va obrazlar turli xalqlarning folklorida o‘xshash insoniy ehtiyoj va qadriyatlar mavjudligini ko‘rsatadi.

Ertak janrining o‘ziga xos xususiyatlari. Ertak og‘zaki ijodning an’anaviy va keng tarqalgan janrlaridan bo‘lib, uning asosiy belgilariga fantastiklik, syujetning an’anaviyligi, obrazlarning tipikligi, voqealarning shartli makon va zamonda kechishi hamda aniq axloqiy xulosaga yo‘nalganlik kiradi.

Folklorshunoslikda ertaklarning syujet va motivlarini o‘rganish muhim ilmiy yo‘nalishlardan hisoblanadi. V.Ya. Propp ertak syujetining tarkibiy tuzilishini o‘rganib, qahramonning vazifalari va harakatlari ma’lum darajada takroriy xarakterga ega ekanini ko‘rsatgan. S. Tompson esa folklor syujetlari va motivlarini xalqaro miqyosda qiyosiy o‘rganish uchun muhim nazariy asos yaratgan.

O'zbek xalq ertaklarida ham sinov, safar, taqiq, yordamchi, sehrli vosita, qahramonning g'alabasi kabi motivlar keng tarqalgan. Tadqiqotlarda sinov motivi qahramonning xarakterini ochib beruvchi va syujet harakatini ta'minlovchi muhim vositalardan biri sifatida ko'rsatiladi.

Xitoy xalq ertaklarida esa ertak qahramonining axloqiy tanlovi, oilaviy mas'uliyati va jamiyat oldidagi burchi ko'pincha syujetning rivojlanishiga ta'sir qiladi. Shu sababli ertak faqat fantastik voqealar yig'indisi emas, balki xalqning axloqiy qarashlarini ifodalovchi badiiy model sifatida namoyon bo'ladi.

Ezgulik va yovuzlik mavzusi. Xitoy va o'zbek xalq ertaklaridagi eng muhim mavzulardan biri ezgulik va yovuzlikning qarama-qarshiligidir. Ushbu mavzu folklorning universal xususiyatlaridan biri hisoblanadi.

O'zbek xalq ertaklarida ijobiy qahramon odatda halol, mard, mehnatsevar va topqir bo'ladi. Salbiy obrazlar esa ko'pincha ochko'zlik, hasad, yolg'onchilik, xiyonat yoki zulm bilan bog'lanadi. Syujet davomida bu ikki kuch o'zaro to'qnashadi va yakunda ezgulik ustun keladi. Mazkur qarama-qarshilikning ma'nosi faqat yaxshilikni targ'ib qilish bilan cheklanmaydi. Ertak tinglovchiga insonning haqiqiy kuchi boylik yoki mansabda emas, balki uning axloqiy fazilatlarida ekanini anglatadi.

Xitoy xalq ertaklarida ham ezgu xatti-harakatning mukofotlanishi va yomon xatti-harakatning jazolanishi muhim tamoyil hisoblanadi. Tadqiqotlarda xitoy xalq hikoya va ertaklaridagi mukofot-jazo munosabatlari an'anaviy axloqiy tasavvurlarni ifodalovchi vosita sifatida talqin qilinadi.

Demak, har ikki xalq ertaklarida ezgulik va yovuzlik qarama-qarshiligi insonning axloqiy tanlovini badiiy jihatdan ifodalashga xizmat qiladi.

Adolat va nohaqlik. Adolat mavzusi xalq ertaklarining ijtimoiy mazmunini belgilovchi muhim omillardan biridir. Ertaklarda ko'pincha real hayotda hal qilinishi murakkab bo'lgan nohaqlik fantastik olam vositasida bartaraf etiladi.

O'zbek xalq ertaklarida kambag'al yoki oddiy insonning zolim, boy yoki hukmdor ustidan g'alaba qozonishi xalqning ijtimoiy adolat haqidagi tasavvurlarini ifodalaydi. Qahramonning g'alabasi orqali xalqning adolatli jamiyat haqidagi orzusi ramziy tarzda ro'yobga chiqadi. Bunday syujetlarda moddiy jihatdan kuchsiz bo'lgan qahramonning ma'naviy ustunligi namoyon bo'ladi. U boylikka ega bo'lmasligi mumkin, ammo uning halolligi, aql-zakovati va jasorati asosiy qurol sifatida xizmat qiladi.

Xitoy xalq ertaklarida ham adolatning tiklanishi, yomon xatti-harakatning jazolanishi va ezgu insonning mukofotlanishi ko'p uchraydi. Shu jihatdan adolat g'oyasi ikki folklor tizimini birlashtiruvchi universal qadriyat sifatida namoyon bo'ladi.

Mehnat va farovonlik. Mehnat mavzusi o'zbek xalq ertaklarining muhim ma'no qatlamlaridan biridir. Mehnatsevarlik insonni farovonlikka olib boruvchi asosiy vosita

sifatida talqin qilinadi. Dangasalik, tekinxo'rlik va ochko'zlik esa ko'pincha salbiy oqibatlarga sabab bo'ladi. Ertaklarda qahramon o'z maqsadiga erishish uchun harakat qiladi, turli qiyinchiliklarni yengadi va o'z mehnati bilan natijaga erishadi. Bu orqali tinglovchiga "muvaqqafiyat ortida mehnat va sabr turadi" degan g'oya singdiriladi.

Xitoy xalq ertaklarida ham sabr-toqat va izchil harakat muhim qadriyat sifatida namoyon bo'ladi. Qahramonning maqsadga erishishi ko'pincha uzoq davom etadigan sinovlar bilan bog'liq.

Shunday qilib, mehnat mavzusi ertakning tarbiyaviy funksiyasini kuchaytiradi va insonni faol, sabrli hamda mas'uliyatli bo'lishga undaydi.

Oila va farzandlik burchi. Oila xitoy va o'zbek folklorida insonning ma'naviy shakllanishi bilan bog'liq asosiy tushunchalardan biridir.

O'zbek xalq ertaklarida ota-onaga hurmat, farzandlik sadoqati, aka-uka munosabatlari va oilani himoya qilish kabi motivlar uchraydi. Qahramonning shaxsiy baxti ko'pincha oilaning tinchligi bilan bog'liq holda tasvirlanadi.

Xitoy folklorida esa farzandlik burchi tarixiy-madaniy jihatdan alohida ahamiyat kasb etadi. Dong Yong va To'quvchi qiz haqidagi an'ana xitoy folklorida farzandlik sadoqati va oilaviy burch bilan bog'liq mashhur syujetlardan biri sifatida o'rganilgan. Bu mavzuning asosiy mazmuni insonning faqat o'zi uchun emas, balki ota-ona va oila oldida ham mas'uliyatga ega ekanini ko'rsatishdan iborat.

Aql va donishmandlik. Xalq ertaklarida kuch doimo jismoniy qudrat bilan belgilanmaydi. Ko'plab syujetlarda aql, tajriba va topqirlik jismoniy kuchdan ustun qo'yiladi. O'zbek xalq ertaklarida dono chol, topqir yigit, aqlli qiz yoki oddiy xalq vakili murakkab vaziyatni aql yordamida hal qiladi. Bu obrazlar orqali xalqning donishmandlikka bo'lgan hurmati ifodalanadi.

Xitoy xalq ertaklarida ham aql va sabr qahramonning muhim fazilatlaridan biri hisoblanadi. Qahramonning vaziyatni to'g'ri anglay olishi va oqilona qaror qabul qilishi ko'pincha uning g'alabasini ta'minlaydi. Aql mavzusi shu jihatdan insonning ichki imkoniyatlarini qadrlashga undaydi. Ertak qahramoni tashqi kuchdan ko'ra, ko'pincha o'z tafakkuri bilan g'alaba qozonadi.

Xitoy va o'zbek xalq ertaklarini qiyosiy o'rganish ikki xalqning ma'naviy dunyosi, tarixiy tajribasi va axloqiy qarashlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Tahlil natijasida har ikki xalq ertaklarida ezgulik va yovuzlik, adolat va nohaqlik, mehnat va farovonlik, oila va farzandlik burchi, do'stlik va sadoqat, jasorat, donishmandlik hamda sinov kabi mavzular yetakchi ekanligi aniqlandi. Bu mavzularning mavjudligi ertaklarning umuminsoniy xarakterga ega ekanini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, mazkur mavzularning talqinida milliy-madaniy o'ziga xoslik mavjud. O'zbek xalq ertaklarida mehnatsevarlik, mardlik, topqirlik, ijtimoiy adolat, mehmondo'stlik va el-yurtga sadoqat kabi g'oyalar muhim o'rin tutsa, xitoy xalq

ertaklarida oilaviy burch, farzandlik sadoqati, sabr-toqat, axloqiy tartib va mukofot-jazo munosabatlari alohida ma'no kasb etadi.

Umuman olganda, ertaklar xalqning tarixiy xotirasi va axloqiy tajribasini saqlovchi muhim badiiy manba hisoblanadi. Ularni qiyosiy o'rganish turli xalqlar o'rtasidagi madaniy mushtarakliklarni aniqlash, milliy o'ziga xosliklarni chuqurroq anglash va folklarning umuminsoniy mohiyatini ochib berishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Madayev O., Jo'rayev M., Sobitova T. O'zbek folklori. - Toshkent: Zebo Print, 2022.
2. Afzalov M. O'zbek xalq ertaklari haqida. - Toshkent: Fan, 1964.
3. Nurmatova Sh.A. Characteristics of the Fairy Tale Genre in the Folklore of the Chinese People (Early 20th and 21st Centuries) // Education and Innovative Research.
4. Propp V.Ya. Morphology of the Folktale. - Austin: University of Texas Press, 1968.
5. Thompson S. The Folktale. - Berkeley: University of California Press, 1977.
6. Abduljalilov A. Trial Motive in Uzbek Folk Fairy Tales // American Journal of Philological Sciences. - 2025. - Vol. 05, Issue 04. - P. 206-210.
7. Lee Kun-seok. Cultural Implication of Punishment and Compensation in Chinese Folktales: Centering around Liaozaizhiyi // Journal of Chinese Studies. - 2019. - No. 61. - P. 127-153.